

Forradalmi önszerveződés Pesterzsébeten

SZÉP SZÓ

Népszava|2014. okt 18.

Már a forradalom kirobbanásakor a rendőrkapitányságra vezényelték az összes kerületi rendőrőrs beosztottait, beleértve a soroksáriakat is. Ekkor összetartást írtak elő, és másodfokú készültséget rendeltek el. Az éjjeli órákban ideszállították a különböző rendőrőrsök fegyverzetét és titkos anyagait is. Az utcán már másnap tehetetlennek bizonyultak a civilekkel szemben, kénytelenek voltak átadni a fegyvereiket, mert fenyegető volt a tömeg, ahogy megjelent a kapitányság előtt.

FOTÓ: EUROPRESS/HULTON ARCHIVE

Október 25-én az óriási tömegnyomás hatására, valamint Kopácsi Sándor ezredes, a budapesti főkapitány parancsa értelmében, nem lőhettek a tömegre, majd kiengedték a foglyokat. Ezt követően mindinkább forrósodott a hangulat Pesterzsébet központi részében. A

rendőrkapitányság, a pártbizottság, a tanácsháza és a kiegészítő parancsnokság fenyegetettsége a következő napon is nőttön-nőtt.

Bognár Lajos százados, aki 1954 óta vezette a kerületi kapitányságot, telefonon kért segítséget a parancsnokaitól. Hiába. A körzeti kiegészítő parancsnokság vezetője, Kiss Sándor százados pedig feletteseitől azt az utasítást kapta, hogy cselekedjenek belátásuk szerint.

Arra a hírre, hogy a felkelők megtámadták a kapitányságot, a "kiegen" is riadóztattak. Ez azonban nem bizonyult hatékonynak. Október 27-ikén behatoltak a kiegészítő parancsnokság épületébe is a forradalmárok, valamennyi katonának letépték a vállapját, és összeszedték a fegyvereket. A támadók egyike, Tichy Lajos labdarúgó unokaöccse, ezután parancsnokot kért a katonák közül a felkelők vezetésére. Senki nem jelentkezett, erre elhagyták az épületet. A történet hatására Kiss Sándor felszámolta az objektum őrzését anélkül, hogy felettését, Halas Lajos ezredest, a Fővárosi Kiegészítő Parancsnokság parancsnokát tájékoztatta volna. Az objektumot a forradalmárok feldúlták, de nem foglalták el.

A pártközpont és a tanácsháza személyzete - csekély számú fegyveres védőjével - még kiszolgáltatottabb helyzetben várhatta a következő napok történéseit. E két objektumot is október 27-ikén foglalták el, állítólag a pártbizottságról a támadók jó minőségű fegyvereket zsákmányoltak, és ezen felbátorodva nagy erővel fordultak a rendőrség ellen.

"...Kopácsi utasítására otthagytam a kapitányságot helyettesemnek, és átmentem a főkapitányságra" - emlékezett Bognár Lajos parancsnok. "Engem személy szerint követelt a tömeg..." Helyettese, Udvary Károly főhadnagy ezt szimplán menekülésnek minősítette. A kapitányság ÁVH-s beosztottai a szomszéd udvaron keresztül elmenekültek. Lassacskán 900-1000 fős tömeg tolongott a kapitányság előtt. Udvary főhadnagy beszédével igyekezett megnyugtatni a kedélyeket, de teljes kudarcot vallott. A tömeg benyomta a kaput, és ellepte az épületet. A rendőrök körében óriási volt a fejtelenség. Udvary nemhogy megtiltotta az ellenállást, de utasítást adott a fegyverek átadására. A felkelők birtokba vették ezt az épületet is.

*

Miután a forradalmi erők elfoglalták e fontos középületeket, szinte azonnal megindult a politikai önszerveződés, az elsők között az országban, sőt a fővárosban is. A tanácsházán Várfalvi Lajos, korábbi politikai fogoly vezetésével még 27-ikén megalakult az Ideiglenes Nemzeti Tanács (Nemzeti Bizottságnak is nevezték), hogy a városrész legsürgetőbb közigazgatási és közellátási ügyeit kezébe vegye. Eközben a fegyveres erők kerületi irányítása közmegegyezésre Oltványi László vegyészhez került, aki korábban szintén politikai fogoly volt.

Az Ideiglenes Nemzeti Tanács - a szerveződő Forradalmi Ifjúság bevonásával ("kerület ifjúsága és dolgozói") két nappal később megalakította a Forradalmi Nemzeti Bizottságot, és kijelölték ennek héttagú végrehajtó bizottságát. Ebben képviseltette magát a "magyar értelmiség, a munkásság, az iparosság és az egyetemi ifjúság", hogy "ezzel is kifejezésre juttassuk nemzeti egységünket, amellyel e napokban eggyé forrva menetelünk azért, hogy soha többé senki közénk éket ne verjen."

A Nemzeti Bizottság röplapokon, plakátokon kiadta a követeléseit, amelyeket hangszórón is propagált. Ennek az önszerveződésnek az első, általunk ismert dokumentuma október 29-ikén

"emlékirat" formájában keletkezett, amelyet Várfalvi Lajos kábelgyári dolgozó, Dragos László gépészmérnök, Kerekes Gyula műszaki egyetemi hallgató, Molnár István, Zigány István, a XX. kerületi Diákszövetség vezetője, Weisz László középiskolai tanuló, valamint Jancsik Ferenc rendőr hadnagy jegyzett. (A bizottságban fontos szerep jutott Bodor Pál tervezőmérnöknek, a Lámpagyár munkástanács-elnökének.) Ezzel az emlékirattal fordultak Nagy Imre "polgártárshoz", a kormányfőhöz, amelynek tartalma egyértelművé teszi a forradalmárok célkitűzéseit, és azt is, hogy a sztálinizmust és a "keresztény-nemzeti kurzust" egyaránt elutasították.

1. A "szégyenteljes Gerő-klikk" állításaival ellentétben "nem azért, hogy fosztogathassunk", vagy a "levitézlett világot állítsuk vissza", hanem azért, hogy a "független, demokratikus Magyarországot, a magyar dolgozó nép kívánságát megvalósítsuk, ahol minden hatalom valóban a dolgozók kezében van, és nem egy népüktől idegen, sztálini terroruralmat kiszolgáló kisebbségi klikk kezében".

2. "Mi nem megadtuk magunkat, mert az egyet jelentene követeléseink felmondásával, hanem a tüzszünetet mi úgy értelmezzük, hogy ne folyjon a magyar vér mindaddig, amíg bizonyosságot nem szerzünk arról, hogy követeléseinket a kormány megvalósítani akarja, de ugyanúgy készek vagyunk utolsó csepp vérünkig továbbharcolni, ha a magyar nép jogos kívánságát bárki még egyszer elodázná kívánná."

3. A XX. kerület kész "a fenti főelvek mellett támogatni Nagy Imre kormányát mindaddig, amíg az általa felvázolt programban jogos követelése megvalósítását látja."

Legfőbb követeléseiket ekképpen foglalták össze:

- a. az összes szabadságharcos azonnali szabadon bocsátása;
- b. a szovjet alakulatok azonnali kivonása a XX. kerületből, majd az országból;
- c. az ÁVH azonnali lefegyverzése;
- d. nyilvános tárgyalás az ország tönkretvői és a lezajlott vérengzések felelősei ügyében;
- e. a szégyenteljes varsói és más szovjet-magyar szerződés felmondása, a viszony újbóli rendezése nemzeti függetlenségünk tiszteletben tartásával;
- f. az Üzemi Munkástanácsok és a városi közigazgatást átvevő Forradalmi Nemzeti Bizottságok autonóm intézkedési jogainak törvényesítése a helyi ügyekben (ezekben a napokban alakultak szerte a kerületi üzemekben demokratikus úton a munkástanácsok);
- g. általános, egyenlő és titkos választások kiírása az egész országban több párt részvételével.

*

A Forradalmi Nemzeti Bizottság küldöttsége a Parlamentben az emlékiratot felolvasta, és átadta Nagy Imrének. Kerekes Gyula, az Egyetemi Ifjúság vezetője azt hangsúlyozta a kormányfőnek, hogy a fegyvert semmilyen alakulatnak nem adják át. Várfalvi Lajos pedig kijelentette, hogy a XX. kerületet többé nem vezetheti felülről rájuk oktrojált megbízott: "Minket Pesterzsébet dolgozó népe állított erre a posztra, maradunk, amíg Pesterzsébet dolgozó népe mást nem állít." Nagy elfogadta a Forradalmi Nemzeti Tanács törvényes intézkedési jogát.

Ezután kezdődött a tárgyalás, amelyen részt vettek a kormányfő munkatársai is, akik közül csak Szilágyi Józsefet tudjuk megnevezni. Ő meg is ígérte, hogy felkeresi a kerületet.

A kormányfő nem tett ellenvetést amiatt, hogy a XX. kerület erői átalakulnak nemzetőrséggé, és biztosítják a rendet, a közigazgatást. (Tehát a Nemzetőrség gondolata Pesterzsébeten már ekkor felmerült, valószínűleg függetlenül a később formálódó "központi" Nemzetőrségtől.) Szerinte sem vonható senki felelősségre a függetlenségi harcban történő részvételéért, természetesnek tartotta az ÁVH-sok lefegyverzését és a szovjetek kivonulását is. Az általános, egyenlő és titkos választásokkal Nagy Imre egyetértett, de a kormány nevében nem tehetett erre ígéretet. Tudomásul vette, hogy a XX. kerület nem fogad el semmilyen pártutasítást, a szabad véleménynyilvánítás jogával egyetértett.

Ezzel szinte egyidőben a kerületi Forradalmi Ifjúsági Szövetség is megfogalmazta a követelését:

1. A szovjet csapatok azonnali kivonása Magyarországról.
2. Politikai menedéket azoknak a szovjet harcosoknak, akik a magyar forradalom mellé álltak.
3. A Szovjetunió adja ki Rákosi Mátyást, Gerő Ernőt és azokat, akik a magyar nép ellen vétettek.
4. A Szovjetunióban lévő magyar állampolgárok és hadifoglyok szabadon bocsátása. (Az év végére a magyar foglyok döntő többsége hazatért.)
5. Szüntessék meg a függetlenített párttitkárokat.
6. Általános sztrájk (kivéve a középületeket [közszolgáltatást] ellátó üzemeket) mindaddig, amíg a szovjet csapatok magyar földön tartózkodnak.
7. Az átmeneti kormány tárgyaljon a Szovjetunióval a csapatok kivonulásáról hazánkból, majd utána több párttal szabad választást az ENSZ felügyelete alatt.
8. Tekintettel arra, hogy a Magyar Kormány tüzszüneti és kivonulási felhívását Budapest területéről a Szovjetunió nem vette figyelembe, felszólítjuk a Magyar Kormányt, hogy forduljon az ENSZ-hez az agresszió ügyében.

Október 31-én e két forradalmi szervezet elindította a hivatalos lapját, a Magyar Szót, amelynek első számában ismertették a kormányfővel folytatott tárgyalást. Kitértek arra is, hogy Nagy Imre a rádiónyilatkozatában "nagy vonalakban" elismerte a követelések jogosságát. "...mi azonban ezzel nem elégedhetünk meg, mert nem ígéreteket, hanem tetteket akarunk látni."

E napokban a kerületi üzemekben demokratikus úton megalakultak a munkástanácsok, amelyek - a helyi Forradalmi Tanáccsal egyetértésben, más fővárosi forradalmi szervezetek többségével ellentétben - kitartottak az általános sztrájk mellett. Ennek tükrében nem világos, hogy miért helyeztek kilátásba állásvesztést mindazon dolgozóknak, akik november 5-e reggeléig nem foglalják el munkahelyüket. Bevezették a városrészben az alkoholtilalmat is.

A Forradalmi Tanács nagyobb fegyelmet követelt a Nemzetőrségtől: utasította Oltványi főparancsnokot, hogy az ok nélküli fegyverhasználat esetén a legszigorúbban járjon el, és hogy az illetékteleneket fegyverezzék le, vonják felelősségre. Ugyanakkor felhívást intéztek a lakossághoz, hogy a rendfenntartás érdekében legyenek segítségére a nemzetőröknek.

Érdekes, hogy ezt a szigorú szabadságharc fegyveres leverése idején még fokozták is. A Forradalmi Tanács november 10-i hirdetésményének 3. pontja így rendelkezik: "Minden olyan személyt, akit rabláson, fosztogatáson rajtakapnak, azonnal le kell tartóztatni, és amennyiben ezt fegyveresen követik el, úgy a rend és a közbiztonság érdekében a fegyveres fosztogatók vezetőjét a helyszínen agyon kell lőni". De előírták azt is, hogy a "közélelmezés, betegszállítás, gyógykezelés és a szállító-üzemek, valamint villanytelep, gáz- és közüzemi

szolgáltatások dolgozói menjenek be munkahelyükre, hogy a legfontosabb közbiztonsági és létfenntartási üzemeink meginduljanak, és a lakosság ellátásáról gondoskodjanak".

*

Az említett hirdetmény másnapján a kerületi forradalom irányítói - Várfalvi Lajos, a Forradalmi Tanács VB elnöke, Oltványi László, a nemzetőrség főparancsnoka, Kerekes Gyula és Széchenyi Pál ifjúsági vezetők - elindultak a nyugati határ felé, s miután kijutottak Ausztriába, hamarosan antikádárista szervezkedést indítottak el. Zigány István, a XX. ker. Diákszövetség vezetője is Nyugatra szökött, Svájcban telepedett le. Bodor Pál tervezőmérnököt néhány hónapra internálták. Jancsik Ferenc rendőr hadnagyot - aki 1936 óta párttag volt - a PB építette be, Molnár Tibor adminisztrátort - tíz évvel később - beszervezték. Weisz László középiskolai tanulót - nyilván fiatal kora miatt - mentesítették a felelősségre vonástól, Dragos László gépészmérnököt csak tanúként hallgatták ki.

Pesterzsébeten és Soroksáron - mint szerte a városban - a forradalmi szervek közül csak a munkástanácsok maradtak meg, amíg tartott a "kettős hatalom". Bár a belügyi szervek egyértelműen ellenforradalminak ítélték meg a Forradalmi Tanács tevékenységét - mivel megszüntették a kerületi tanácsot, a kommunistákat eltávolították, a szovjetek kivonását, a VSZ-ből történő kilépést, az ÁVH feloszlását követelték, és szerintük még "számos nacionalista, sovinszta törekvés" is jellemezte a szervezetet -, tagjai mentesültek a bírósági eljárástól.

Eörsi László